

УДК 655.41-051(477.83)Головацькі

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ТА ЯКОВА ГОЛОВАЦЬКИХ У 1840–1848 рр.

Олександр СЕДЛЯР

*Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка,
вул. Драгоманова, 5, м. Львів, 79601, Україна, тел. (032) 239-43-58
ел. пошта: sedlyar@gambler.uu*

Досліджено видавничу діяльність (поява ідеї та розвиток концепції видання, підготовка до друку рукопису, організація публікації та розповсюдження видання) Івана та Якова Головацьких у 1840–1848 рр. За цей час у Відні вийшли у світ збірка руських приповідок Григорія Ількевича (1841), два випуски альманаху “Вінок русинам на обжинки” (1846, 1847), з’явилися плани кількох інших видань. Публікації братів Головацьких вплинули на розвиток національно-культурного життя галицьких русинів, а їм самим (особливо Якову) допомогли зайняти важливе місце серед русинів після 1848 р. Реалізація видавничої програми відображала й характерні особливості та еволюцію національно-культурних поглядів обох братів у 1840-х рр.

Ключові слова: видавнича діяльність галицьких русинів, Яків Головацький, Іван Головацький, альманах “Вінок русинам на обжинки”.

Вихід у світ альманаху “Русалка Дністрова” унаочнив початок нового етапу в історії українського (руського) книговидання в Галичині. Цей етап розпочався майже непомітно в першій половині 30-х років і тривав, ймовірно, до кінця 70-х років XIX ст. У такий досить значний проміжок часу відбулася низка змін, тому окремі його відтинки мають помітну специфіку. Одним із таких “мікроперіодів” в історії українського галицького книговидання були 1840-ті рр., точніше, час від публікації і спроб розповсюдження “Русалки Дністрової” (1837 р.) до “Весни народів”, революційних подій в Австрії 1848 р. Галицькі русини тоді видали більше книг порівняно з попередніми десятиліттями, однак їх видавничу активність все ще залишалася дуже слабкою і фактично обмежувалася діяльністю буквально кількох осіб.

Серед дуже нечисленного кола русинів, причетних до руського книговидання у 1840-х рр., брати Головацькі займали помітне місце. У цій статті розглянемо їх видавничу діяльність (як правило, спільну) у 1840-х рр., тобто від часу, коли Яків Головацький отримав теологічну освіту (1839 р.), залишив Львів і чекав на висвячення, до моменту, коли він повернувся до Львова як професор Львівського університету (грудень 1848 р.). Іван Головацький майже весь цей період мешкав у Відні, спочатку як студент медицини, потім як дипломований спеціаліст, практикант в місцевому шпиталі. Як мешканець столиці він міг подавати рукописи планованих видань до місцевої цензури і друкувати книги у Відні, уникаючи необхідності мати справу з львівською цензурою та видавцями.

Видавничу діяльність Головацьких, у якій головним організатором та ідейним натхненником був старший брат, Яків, цікава не лише сама по собі, а й як свідчення національно-культурних поглядів братів та їх поступової еволюції, а також розуміння

частиною тодішньої руської інтелектуальної еліти ролі та місця вітчизняного друкованого слова в розвитку національного життя галицьких русинів. В Галичині перед 1848 р., де русини потребували, але не мали можливості та достатніх ресурсів організувати належним чином громадське життя та культурно-просвітницьку роботу, поява навіть окремих книг могла зіграти значну роль і з часом (за сприятливих обставин) вплинути, нехай і опосередковано, на розвиток цілого народу. І та Я. Головацькі відчували це і таким чином знаходили для себе мотивацію готувати до друку і видавати “нові” світські руські книги у досить складній для такої ініціативи політичній та культурно-ідеологічній ситуації, за постійних матеріальних труднощів та цілком реальної байдужості руської еліти.

Джерела до теми статті досить добре відомі дослідникам; абсолютна більшість їх опублікована. Це насамперед спогади¹ та листування Я. Головацького², а також книги, які він видав разом із братом у Відні в 1840-х рр. Серед ще неопублікованих документів можна відзначити листування Дениса Зубрицького³ та деякі рукописні матеріали Я. Головацького кінця 1840-х рр.⁴ Історіографія теми досить бідна. Дослідники (як першої половини ХХ ст., так і сучасні) здебільшого обмежуються перерахунком видань братів Головацьких, іноді коротко характеризують їх зміст, натомість мало звертають уваги і на організацію та деталі видавничого процесу, і на еволюцію світогляду та тематичних зацікавлень видавців. Тут відзначимо кілька статей Михайла Возняка⁵ та сучасне перевидання збірки галицьких приповідок та загадок із післямовою Романа Кирчіва⁶.

Після закінчення навчання Я. Головацький виїхав зі Львова, однак продовжив займатися збором інформації на українознавчу тематику (головно фольклору та творів художньої літератури) і мав наміри опублікувати результати своєї праці. У 1839–1842 рр. він мешкав то вдома у батьків, то в Коломиї у свого приятеля та порадирика, директора місцевої школи Миколи Верещинського, то в Криворівні у батьків дружини Марії з Бурачинських, з якою одружився у травні 1841 р., то ще десь, виконуючи принагідну роботу та чекаючи на висвячення. На початку 1840-х рр. молодий богослов мав досить значну збірку руських народних пісень і мріяв про їх публікацію. Він

¹ [Головацький Я. О.] Издание “Вѣнковъ” и “Zustände der Russinen” въ 1846 и 1847 г. (Изъ записокъ Якова О. Головацкаго) // *Литературный сборник издаваемый Галицко-русскою Матицею. 1885 г.* / подъ ред. Б. А. Дѣдицкаго. – Львовъ, 1885. – Вып. I. – С. 36–41; Його ж. Путешествія Якова О. Г. по прикарпатской Руси и въ Венгрии // Там само. – 1886. – Вып. I. – С. 88–100.

² *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49* / видав Др Кирило Студинський. – Львів: Накладом НТШ, 1909. – (Збірник Фільологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. Т. XI і XII). – СХХХVIII + 463 с.; Возняк М. Зміна поглядів Якова Головацького в його власному освітленні // *У століття “Зорі” Маркіяна Шашкевича (1834–1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка.* – Львів, 1936. – Частина друга. [Праці Богословського Наукового Товариства у Львові. Т. X.]. – С. 217–246.

³ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка, відділ рукописів (далі – ЛННБУ, ВР), ф. 2 (Бібліотека “Народного Дому”), од. зб. 506/2 / п. 120.

⁴ Центральний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ), ф. 362 (Кирило Студинський), оп. 1, спр. 156, 158.

⁵ Возняк М. До історії видання Ількевичевих приповідок // *Записки Наукового товариства імені Шевченка.* – Львів, 1911. – Т. CVI. – С. 175–190; Його ж. Епізоди культурних зносин галицької і російської України в 1-шій полов. XIX в. // *Записки історичної і фільологічної секції Українського Наукового Товариства в Києві.* – Київ, 1914. – Кн. XIII. – С. 54–142; Його ж. До історії видань Квітчинної “Марусі” // *Українська книга.* – Львів, 1937. – С. 35–45; Його ж. До історії віденського “Вінка” // Там само. – [Львів], 1938. – Вип. VI–VII. – С. 105–115.

⁶ Кирчів Р. Післямова до репринтного видання // *Галицькі приповідки і загадки. Зібрані Григорієм Ількевичем: репринтне відтворення з вид. 1841 р.* / ред. Н. Бічуж; авт. післямови Р. Кирчів. – Львів, 2003. – С. 1*–X*.

сподівався на фінансову підтримку єпископа Івана Снігурського, який обіцяв у 1840 р. надрукувати збірку в своїй друкарні⁷; також були плани опублікувати пісні коштом М. Верещинського у тому ж 1840 р.⁸ Однак тоді ці пісні “за неимѣніемъ средствъ, предвидимыхъ цензурныхъ придирокъ полиции и др. причинамъ не могли бытъ напечатаны ни въ Львовѣ, ни въ Вѣнѣ”⁹. Збірку пісень Я. Головацький за кілька років передав для публікації Осипу Бодянському до Москви. Після тривалих зволікань О. Бодянський надрукував її, уже значно доповнену, у “Чтеніяхъ въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей російскихъ” в 1860–1870-х рр. і окремим виданням у чотирьох частинах під назвою “Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ” в 1878 р.

На початку 1840-х рр. вдалося видати лише збірку приповідок вчителя із Городенки Григорія Ількевича, який збирав їх досить тривалий час і підготував до друку у 1838–1839 рр.¹⁰ Фундатором видання виступив М. Верещинський, який добре знав Г. Ількевича завдяки спільному проживанню в Коломиї. Він, очевидно, і доручив Я. Головацькому переглянути збірку і підготувати її до публікації. Необхідні виправлення та доповнення було зроблено у досить стислий термін. Я. Головацький, перебуваючи в Коломиї, доповнив збірку Г. Ількевича значним числом прислів'їв та приказок зі власних записів¹¹, додав групу загадок, яких у первісному рукописі взагалі не було, зробив мовну та структурну (деякі приповідки об'єднав, деякі подописував) редакцію. Такі виправлення, які “приводили не раз і до зміни змістового аспекту тексту” тоді вважалися прийнятними; опублікована збірка, однак, враховуючи ще й цензурні вилучення, помітно відрізнялася від оригіналу упорядника¹². Він також “написалъ краткое предисловіе; но боясь подписывать своего имени, [...] подписался неопредѣленно “Издатель”¹³. Як довів М. Возняк, Я. Головацький лише “переклав або місцями переробив” німецькомовну передмову Г. Ількевича¹⁴.

⁷ [Головацький Я. Ѳ.] Літературні заняття Якова Ѳ. Головацького по окончании богословскихъ студій въ г. 1840 // *Литературный сборникъ издаваемый Галицко-русскою Матицею. 1886 г.* / подъ ред. Б. А. Дѣдицкого. – Львовъ, 1886. – Вып. II. – С. 199.

⁸ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 26, 40 (листи І. Бірецького до Я. Головацького, Радожичі, 24, 30 березня 1840 р. та І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 17 (29) травня 1840 р.).

⁹ ЦДІАЛ, ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, спр. 2291, арк. 36 зв. (чернетка листа Я. Головацького до невідомої особи, б. м., б. р.). Серед “інших причин” могло бути й те, що збірка пісень Я. Головацького тоді ще не була добре упорядкована, про що, зокрема, писав братові І. Головацький (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 40 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 17 (29) травня 1840 р.)). Окрім того, упорядник не мав ще вступної статті та відповідних коментарів до збірки, лише збирав різні виписки та нотував свої розрізнені думки на що тему (опубліковані у: Возняк М. 3 романтичного періоду фольклорних зайнять Якова Головацького // *У століття “Зорі” Маркіяна Шашкевича...* – Львів, 1935. – Частина перша. [Праці Богословського Наукового Товариства у Львові. Т. IX.] – С. 82–104), а через різні справи не мав часу закінчити належним чином цю роботу.

¹⁰ Рукопис збірки Г. Ількевича датовано 1839 р., а передмову упорядника до неї – 1 вересня 1838 р. (Возняк М. До історії видання Ількевичевих приповідок... – С. 186).

¹¹ Пізніше Я. Головацький згадував, що підготував до друку збірник приповідок у Коломиї вдома у М. Верещинського і “подъ его руководствомъ”, оригінальний рукопис “польскимъ шрифтом” він “пополнилъ, можетъ бытъ, треть добавивъ, привель въ порядокъ и издалъ за посредничествомъ моего брата Ивана Ѳедоровича въ Вѣнѣ” (ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 158, арк. 128 зв. – 129 (чернетка листа Я. Головацького до І. Онишкевича, б. м., б. д. [березень – квітень 1880 р.]).

¹² Кирчів Р. Післямова до репринтного видання... – С. VII*–VIII*.

¹³ [Головацький Я. Ѳ.] Літературні заняття Якова Ѳ. Головацького... – С. 199.

¹⁴ Возняк М. До історії видання Ількевичевих приповідок... – С. 186–188.

У передмові видавець зазначив, що руська ідентичність збереглася лише у фольклорі: “Тільки-то лише [...] нашої народности; тільки-то, що в пєснях, обрядах, казках, приповідках и пр. осталося богатства из колишного умїня и словесности давной Словенщины и славного Галича! Є то скарб народности, котрый в памяти и в сердцах вѣрного народа заховався; а котрого нѣ огонь, нѣ мечь бесчисленних ворогѣв досягнути не мѣг”¹⁵. Підкресливши, що у приповідках “проявляєя правдивое житє, моралне здоровє народа”, що вони “показують точный образ народа”, автор передмови рекомендував збірку читачам і закликав всіх переконатися, “який народный наш язык сильней, гнучкй, спритисней”¹⁶.

Г. Ількевич подав зібрані приповідки латинськими літерами та з перекладами на німецьку мову¹⁷. Відразу ж постало питання: чи друкувати їх латиницею (польським правописом), чи кирилицею або гражданкою? Видавці (М. Верещинський та Я. Головацький) хотіли видати збірку гражданкою (вилучивши німецькомовний переклад приповідок), тому найпростіше тоді було звернутися із таким замовленням до віденських друкарень, які мали відповідний шрифт; та й від віденського цензора В. Копітара вони могли сподіватися прихильнішої відповіді, ніж від його львівського колеги В. Левицького, відомого, зокрема, по справі конфіскації “Русалки Дністрової”.

Віденський студент-медик І. Головацький мав зайнятися організацією публікації в столиці імперії. 23 березня 1840 р. він отримав рукопис і 100 золотих ринських на оплату видання. Передавши рукопис на оцінку цензорів В. Копітару, він почав шукати друкарню із гражданським шрифтом та помірними цінами і, зрештою, обрав друкарню оо. мехітаристів¹⁸. Чекаючи на висновок цензора, І. Головацький спробував переконати брата в необхідності видати збірку приповідок і загадок паралельно латинським і кириличним (гражданським) шрифтом. Він стверджував, що з використанням латинської графічної системи руська література і культура загалом стане більше званою в Європі і зможе отримати новий імпульс для розвитку¹⁹. Його погляди не були оригінальними у той час: чимало русинів користувалися на практиці латинськими літерами, пишучи ними (на польський лад) руськомовні тексти, були й спроби (наприклад, у Йосифа Лозинського) обґрунтувати застосування латинської абетки для руської мови. Не новою була й аргументація зміни абетки зближенням з європейською культурою.

Хоча Я. Головацький раніше вже неодноразово інформував брата про своє бачення розвитку руської літератури, він підготував розлогу відповідь на пропозиції Івана. Цей лист²⁰ дуже добре ілюструє деякі засадничі складові його тогочасного національно-культурного світогляду. Обоє братів Головацьких у принципі погоджувались із великою вагою народної просвіти та літератури народною мовою для русинів, були також активними прихильниками включення галицьких русинів у загальнослов'янський культурний контекст і міжслов'янської співпраці в цілому. Основні розбіж-

¹⁵ Предисловіє // *Галицькі приповідки и загадки зібрані Григорим Ількевичом*. – У Відні: напечатано черенками о. о. мехітаристів, 1841. – С. III–IV.

¹⁶ Там само. – С. V–VI.

¹⁷ Возняк М. До історії видання Ількевичевих приповідок... – С. 186.

¹⁸ “Русалка Дністрова”: *документи і матеріали* / АН УРСР, Ін-т сусп. наук та ін.; упоряд. Ф. І. Стеблій та ін.; Ф. І. Стеблій (відп. ред.) та ін. – Київ: Наукова думка, 1989. – С. 150 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 13 квітня 1840 р.).

¹⁹ Там само. – С. 150–156 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 13 квітня 1840 р.). Хоча І. Головацький згодом стверджував, що ці ідеї були результатом його власних міркувань, все ж, очевидно, на його позицію дуже вплинули колеги-слов'яни у Відні, насамперед чехи та поляки.

²⁰ Там само. – С. 161–169 (лист Я. Головацького до І. Головацького, Перемишль, 5 (17) травня 1840 р.).

ності полягали ніби в тактичному питанні використання абетки, однак за ним фактично стояла справа цивілізаційного вибору галицьких і взагалі австрійських русинів²¹.

Так як основним аргументом І. Головацького на користь латинської абетки була її “європейськість”, а кирилиця натомість виглядала пережитком давніх часів, то Я. Головацький мусив проаналізувати місце Європи та її культури у розвитку русинів, а також історичний (давню руську літературу та літературну мову) та просторовий (місце Росії, в тому числі Наддніпрянської України) контексти розвитку сучасної йому галицької руської культури. До Європи він закликав ставитися дуже обережно, бо національно-культурне відродження русинів може відбутися лише на власне руській, слов’янській, народній основі, а серед всіх слов’ян “западні слов’яни під впливом Європи погубили тую правдиву підставу рідної словесності [оригінальну народну культуру, зокрема, фольклор. – *О. С.*], за котрою всі народи тужать, зчужинили на своїй землі!” Саме тому треба йти своєю дорогою, а не наслідувати Європу, бо “коротша дорога к істинному просвіщенію дійсно у слов’ян (пропроче кирил[иці]), ніж в Європі”. Так дуже прагнути “лучитися з Європою” не варто, бо самої абетки для цього недостатньо, освічені русини і так читають “чужії книжки”, а простолуду потрібно “добрих книжок в своїм язичі” і вчителів, які б ці книжки легко і без суперечок прийняли, що можливо лише для кириличних видань. Європейські культурні впливи і так нас не оминуть, писав далі Я. Головацький, але “на землі руській [...] руські цвіти і плоди будуть і мусять бути”. Ліпше триматися “цілості Русі, того кореня, з котрого-сьмо виростили”, аніж “лучитися з цілою Європою”. Хто в Європі зацікавиться нашою літературою, то прочитає й кирилицю, задля цього “взновляти сварнів, колотні” між русинами не варто, адже латинську абетку не так і легко запровадити, опір серед русинів буде значний.

Стосовно кириличної культурної традиції і давньої літератури, як її наочного вираження, то Я. Головацький радив братові та його однодумцям краще її пізнати, більше навчитися, а тоді й критика на адресу “попівсько-руської словесності” зникне, бо то не “старая спорохнявіла гілляка, але свій родимий пень”. “Нельзя нам відриватися від свого кореня, треба доглядати свій пень і стерегти” – продовжував він. Потрібно триматися решти Русі, яку об’єднує культурна традиція. Що ж на наші латинські нововведення “скаже Київ старий, середоточіе Южної (нашої) Русі, що скажуть задніпрянци, де є вся сила наша, так фізичная, як і моральная”? Вони ж не приймуть зміни абетки. А Росії не треба боятися, Росія і цар та його деспотичне правління – то не одне й те ж; “самая чистая Русь, ядро народу [...] сидить у Москві і не хоче ні о царських писателях, ні о цивілізації петербурзькій знати, але старается на своїм ріднім пні діждатися плодів своїх!”.

Відображені у цьому листі погляди зберігалися у Я. Головацького з певними змінами акцентів практично до кінця 1840-х рр. і вирішальним чином вплинули на його видавничу діяльність. За деякий час їх прийняв його брат Іван. Як бачимо, в колишнього члена “Руської трійці” без внутрішнього конфлікту поєднувалися ідея просвіти народу і відданість віковій традиції, пріоритетність народної мови і культури для національного розвитку і повага до давньої літературної мови. Європа була для

²¹ Про вирішення галицькими русинами проблеми вибору між Європою (західним світом) і східно-християнським світом див., зокрема: Аркуша О., Мудрий М. “Высказати ясно и Полякамъ и Европе”: Європа в уявленнях галицьких українців XIX – початку XX століття // *Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne*. – Krakow; Przemysł, 2012. – № 12. – С. 15–41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nowaukraina.org/nu_12_2012/03_Arkusza_Mudryj.pdf [час перегляду: 23.08.2013]. Про правописні суперечки в контексті вирішення питання про місце Галичини в європейському просторі див.: Там само. – С. 16–19.

нього не чужою завдяки отриманій освіті, але й не своєю, не рідною. Для русинів у культурно-просторовій орієнтації центральне місце мав зайняти слов'янський світ, через свою ніби автентичність протиставлений Європі. Насправді ж себе Європі протиставляли не так слов'яни, як слов'янофіли, передовсім російські, тому такі слов'яноцентризм і слов'янофілство вели з часом непомітно до русофілства. Для Я. Головацького головним завданням була просвіта народу та популяризація “справжньої” народної, руської культури як противага і до певної міри антидот космополітичній європейській культурі, яка у галицькому випадку мала виразний польсько-шляхетський вигляд з австро-німецьким бюрократичним забарвленням та “єзуїтським” присмаком (“Європа далеко, а єзуїти на карку!”²²). Головною цінністю для нього була автентична руська культура, яка збереглася у Галичині хіба “під сільською стріхою”, і яку намагалися в міру своїх можливостей розвивати руські “народолюбці”²³. Ця ж руська культура набагато краще збереглася за Збручем (головно через менший негативний вплив Заходу). Там живуть єдинокровні брати галицьких русинів малороси (“вся сила наша”), а далі – великороси (теж “чистая Русь”). Розвиваючи руську культуру галичан, яка є невід’ємною частиною всеруської і всеслов’янської, Я. Головацький все більше дивився на Схід, хоч і підтримував тісні контакти із західними та південними слов’янами. Від них він сподівався отримати інтелектуально-експертну, організаційну та психологічну підтримку, віддячуючи натомість своїми виданнями, які демонстрували автентичну слов’янськість у руському обличчі.

Отже, Я. Головацький відхилив пропозицію брата друкувати збірку приповідок і загадок латинськими або паралельно латинськими та кириличними літерами²⁴, згадавши серед аргументів і позицію фундатора М. Верещинського, який був прихильником друку гражданкою і обіцяв 500 рн. на видання збірок приповідок та пісень²⁵. Через низку причин вихід у світ “Галицьких приповідок і загадок” дещо затягнувся.

Як повідомлює І. Головацький, набір тексту розпочали 15 березня, а друк мали закінчити до 1 травня 1841 р.²⁶ Виготовлення цієї книжки накладом 500 прим. коштувало 102 рн. конв. мон. Її обсяг був 5,5 аркушів, кожен з яких коштував 15 рн. (папір риза по 3 рн. 30 кр., набір 8 рн. 30 кр., друк 3 рн.). Отже, п’ять аркушів обійшлися видавцям у 75 рн., плюс ще піваркуша у 8 рн. Обкладинка коштувала 7 рн., оправа

²² “Русалка Дністрова”: документи і матеріали... – С. 167–168.

²³ Згадуючи у 1880 р. про обставини видання збірника приповідок Г. Ількевича та підготовку передмови до нього, Я. Головацький писав: “Мое краткое предисловіе оказывается весьма характеристическимъ. Въ немъ отпечаталась та искренняя любовь и преданность народу, которая одушевляла меня сорокъ лѣтъ тому назадъ. Руководимый идеею народности и изъ за любви къ народу я выставлялъ себя на разнаго рода неприяности и гоненія” (ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 158, арк. 129–129 зв. (чернетка листа Я. Головацького до І. Онишкевича, б. м., б. д. [березень–квітень 1880 р.]).

²⁴ О. Аркуша та М. Мудрий навели “принаймні дві (поза межами культурно-світоглядних уподобань доби Романтизму) причини, які призвели до відмови від латинського алфавіту [у галицьких русинів. – О. С.] – небезпідставні побоювання вищої греко-католицької ієрархії, що запровадження латиниці призведе до втрати духовенством контролю над суспільними низами [...], та розчарування молоді української інтелігенції у перспективах швидкого “національного відродження” (Аркуша О., Мудрий М. “Висказати ясно и Полякамъ и Европе”... – С. 19). Обидві ці причини можна знайти (хоча й не прямим текстом) у згаданому вище листуванні братів Головацьких у квітні – травні 1840 р.

²⁵ “Русалка Дністрова”: документи і матеріали... – С. 168. 500 рн. на видавничі проекти – це була тоді сума, на яку брати Головацькі навіть теоретично могли розраховувати лише від кількох галицьких русинів. Сама по собі ця сума не була надто великою, однак у реаліях того часу руським ентузіастам-видавцям дуже пощастило б, якби вони знайшли такі гроші в одного мецената.

²⁶ ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 156, арк. 57 (лист Я. Головацького до М. Верещинського, Криворівня, 16 (28) травня 1841 р.).

12 рн. І. Головацький запропонував продавати книжку по 1 рн. за примірник²⁷. 4 (16) червня 1841 р. він вислав 400 прим. до Львова на ім'я Д. Зубрицького, решту залишив у себе (з них 71 прим. на середину червня вже було продано чи подаровано)²⁸.

І. Головацький не був проти продовжувати видавничу діяльність. Ще не закінчився друк збірки приповідок і загадок, а він вже питав брата, чи є надія видати збірку народних пісень²⁹. Цю збірку Я. Головацький, як відомо, видав набагато пізніше за найактивнішої участі О. Бодяньського, однак на початку 1840-х рр. він мав ще й інший матеріал до публікації. Як уже коротко згадувалося вище, Я. Головацький ще у студентські часи збирав твори української (і галицько-руської, і наддніпрянської) літератури, продовжив він це робити і після висвячення та переселення в село, де займався душпастирською діяльністю. Поступово у нього накопичилася досить чимала підбірка творів передовсім наддніпрянських українських авторів, і Я. Головацький став думати, як би хоча б із деякими з них ознайомити своїх земляків, адже вони були маловідомі у Галичині. Він почав будувати ще досить невиразні плани щодо упорядкування малоруського чи південноруського збірника.

Як пізніше згадував Я. Головацький, він ще бл. 1840 р. думав “о изданіи [...] сборниковъ малорусскихъ”, серед яких були б “выписки изъ малороссійскихъ сочиненій нового періода” та “Сборникъ, составленый изъ урывковъ словенско-русскихъ памятниковъ древнѣго и середнѣго [періодів історії руської літератури]”. Він тоді робив “выписки изъ лучшихъ сочиненій малорусскихъ” для планованого “малоруського” збірника, головною метою якого мало бути “воздвиженіе нашѣго языка”³⁰.

Тим часом І. Головацькому у Відні ще в 1842 р. представники місцевої влади запропонували розпочати видання часопису руською мовою і латинськими літерами в дусі, який влаштовував би уряд. Цю ідею зрештою так і не реалізували на практиці, але ще до остаточного вирішення цього питання І. Головацький почав збирати матеріали до планованого часопису, прохаючи допомоги і у брата Якова³¹. Він накопичував у себе підбірку творів різними слов'янськими мовами, переписував їх, перекладав, упорядковував; дещо з малоруської літератури отримав від Ізмаїла Срезневського, прохав далі брата також надіслати матеріали, які є, адже, навіть якщо нічого не вийде з газетою, то він спробує видати “яку збѣрку або усячину (Quodlibet) красоты малорусской”. Матеріали можуть бути будь-які: “що маєш, присылай, из засобѣв рукописных, якого небудь содержания, чи збѣрки народныхъ питомостей, чи розправы, дописы, стихотворенія, дата для животописѣв поединчихъ мужѣв, вѣдзначеныхъ в политикѣ або в словесности малор.[уській] & чи из книг, звлашча малоруск[их]”³².

Паралельно з братом готував свої матеріали до публікації і Я. Головацький. Він навіть уклав кілька варіантів змісту альманаха, де би можна було надрукувати зібрані тексти, плануючи назвати його “Галичанка. Новгодник на рок 1843”. До цього збір-

²⁷ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 49 (лист І. Головацького до родини, Відень, 5 (17) квітня 1841 р.).

²⁸ Там само. – С. 52–53 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 4 (16) червня 1841 р.). З висилкою книги до Галичини І. Головацький трохи затягнув, бо не зміг вчасно заплатити палітурникові за роботу. Його матеріальне становище тоді було дуже важке; очевидно, надіслані раніше гроші на видання він витратив частково на свої потреби і у травні – червні 1841 р. мусив платити зі своєї кишені.

²⁹ Там само. – С. 49.

³⁰ Возняк М. Зміна поглядів Якова Головацького... – С. 239–240.

³¹ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 74 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 18 (30) грудня 1842 р.).

³² Там само. – С. 80 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 9 (21) травня 1843 р.).

ника мали би увійти вірші самого Я. Головацького, а також М. Шашкевича, А. Лужецького, А. Могильницького, М. Устияновича, М. Мінчакевича, К. Скоморовського, збірки руських пісень І. Бірецького та сербських пісень у перекладі руською мовою Я. Головацького. До прозової частини альманаху упорядник планував включити свої “Росправу о языцѣ руським”, “Килька очеркѣв до исторіи словесности южнои Руси”, “Дешо о пѣснях народных” та ін., “Крещеніе Руси и утверженіе вѣры христіанской” А. Добрянського, “Слово о повинностях ко царю и отечеству” А. Могильницького, “О поправі народного господарства” А. Т., а також огляд сучасної літератури (в т. ч. і наддніпрянського альманаху “Ластівка”), зокрема, і для дітей (буквар, дитяча біблійна історія та збірка молитов)³³. Чимало із цих матеріалів увійшли згодом до альманаху “Вінок русинам на обжинки”, який готували до друку разом брати Головацькі.

Очевидно, робота над збірником ненабагато просунулася вперед після укладення його плану. Я. Головацький після переселення в село (тоді він мешкав у с. Микитинцях) не мав за різними клопотами достатньо часу на літературні справи, та й сам ритм сільського життя, люди, які його оточували, не надихали на активну роботу³⁴. Залишалося хіба боротися з матеріальними труднощами, сподіватися на краще, прибирувати матеріали і помалу готувати їх до друку³⁵.

Як свідчить планований зміст “Галичанки”, Я. Головацький волів не поєднувати в одному збірнику творів галицьких та наддніпрянських авторів. Мотивація такого рішення нам не відома, воно могло бути як свідомим, так і підсвідомим. Висловимо припущення, що він із самого початку розрізняв “малоруський” та “галицький” збірники і вважав, що публікації творів наддніпрянських українців і галицьких русинів мали би мати різну мету і завдання, тому друкувати їх разом недоцільно.

З наддніпрянських письменників Я. Головацький особливо шанував творчість Г. Квітки-Основ'яненка і вирішив видати в Галичині його повість “Маруся” на річницю смерті автора. Цей твір він дуже високо оцінював, вважав його чи не ідеальним щодо відтворення народного життя і народної мови, ставив навіть поруч “Іліади” Гомера чи “Пана Тадеуша” А. Міцкевича³⁶. Я. Головацький переписав повість і подав

³³ Возняк М. До історії віденського “Вінка”... – С. 105–106.

³⁴ Я. Головацький тоді так писав про освічених сільських мешканців: “Здѣсь напротивъ люди живутъ, и до писанія имъ нужды нѣтъ. Кажется, не для нихъ избобрѣнено это спасительное искусство; человекъ взялся бы за перо и раздумаетъ, раздумаетъ, и наконецъ скажетъ самъ себѣ: Что я могу написать умнаго? пусть пишутъ умнѣ меня или: Что я знаю достопамятнаго? Пусть пишутъ тѣ, которые больше меня знаютъ. [...] Вотъ такъ мнѣ пало на умъ, почему это случается, что нашия лучшіе таланта теряются со всѣмъ въ деревнѣ и гибнутъ въ сельскомъ житіи, не предоставивъ по себѣ даже слѣда бытія своего. Жаль и очень жаль!” (ЛННБУ, ВР, ф. 2, од. зб. 506/2 / п. 10, арк. 44 зв.–45 (лист Я. Головацького до Д. Зубрицького, Микитинці, 14 (26) лютого 1843 р.)). Я. Головацький міг очікувати такої перспективи і щодо себе, і це його непокоїло. Активна, по можливості, участь у тогочасному літературному житті, базована передовісмі на зав’язаних раніше знайомствах, жвавому листуванні та читанні нових книг, мала би не допустити його цілковитої загибелі “въ сельскомъ житіи”. У випадку Я. Головацького дуже важливу роль зіграли довірливе листування із людьми у Львові, залучені до літературної і загалом інтелектуальної роботи, але не пов’язаними із верхівкою Греко-католицької церкви (Д. Зубрицький, К. В. Зап), можливість спілкуватися листовно із людьми з-поза меж Галичини, наявність “своїх” людини у Відні (брата Івана) та невеличкий гурток співчуваючих йому колег-священиків на місці (М. Верещинський, К. Блонський, Й. Сокульський, Й. Кобринський).

³⁵ К. В. Зап у 1844 р. писав, що Я. Головацький сидить тихо у Микитинцях, працює і пише, сподіваючись на кращі часи (*Матеріали по исторіи возрожденія Карпатской Руси. I. Сношенія Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ой половинѣ XIX-аго вѣка* / собрали И. С. Свѣнцицкій. – Львовъ: Печатня Ставропигійскаго Института, 1905. – С. 161 (лист К. В. Запа до І. Срезневського, 3 липня 1844 р.)).

³⁶ Возняк М. До історії видань Квітичної “Марусі”... – С. 37–39. Ці думки висловлені у записках Я. Головацького 1840-х рр., які мали би стати основою для його статті про творчість Г. Квітки-Основ'яненка до третього випуску “Вінка русинам на обжинки” (Там само. – С. 36).

її за посередництвом К. В. Запа та Д. Зубрицького до цензури у вересні 1843 р.³⁷ Цензор (В. Левицький) не дозволив публікацію “не за зміст, а за правопис та українські слова”³⁸. Це, зрозуміло, обурило Якова, особливо теза про незрозумілість галичанам українських слів як причина до заборони друку “Марусі”; він був виразно розчарований³⁹. Пізніше В. Левицький пояснював І. Головацькому, що “не мóg пропустити” цей твір⁴⁰; він, очевидно, не вписувався (передовсім “зовнішньо”, візуально) в образ руської літератури, який тоді собі витворило вище греко-католицьке духовенство*. Невдача із публікацією “Марусі” стала ще одним аргументом на користь Відня як місця цензурування та друку планованих видань братів Головацьких. Існував намір видати й “Марусю” у Відні⁴¹, однак надрукували її у Львові через кілька років і зовсім інших суспільно-політичних обставин.

На початку 1844 р. І. Головацький вже мав намір зібрані матеріали (збір ще тоді тривав) “уложити на спосіб новорочника писмечко під назвою “*Вънець Галичанам в подарок уплѣв И. Г.*” і знову прохав Якова надіслати щось до цього видання (яке мало би побачити світ у 1844 чи 1845 рр.), бо “из пріятелѣв не прислав ми ниhto ничого”⁴². Справа упорядкування збірника затяглася, приблизно через рік після цього він писав братові: “Мой “Вънець” не спóрно йде, переписка много часу збавляє, а не ма коли; у правописи ‘ще’ м не розóбрав всего, чо́го держати ся”⁴³, але вже подав і приблизний план свого альманаху, який мав би складатися із передмови, розділів історичного; народної творчості; художніх творів русинів (у першій частині – наддніпрянських українців, у другій – галичан). Мали би бути твори наддніпрянців (отримані в рукописних копіях від І. Срезневського) І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, Л. Боровиковського, Амвросія Могили, Єремї Галки, Писаревського, Шпигоцького та галичан (отримані від Я. Головацького) Лужецького, М. Шашкевича, А. Могильницького, Я. Головацького, М. Устияновича, К. Скоморовського, Л. Данкевича⁴⁴.

³⁷ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 88 (лист К. В. Запа до Я. Головацького, Львів, 12 вересня 1843 р.).

³⁸ Там само. – С. 123 (лист К. В. Запа до Я. Головацького, Львів, 19 квітня 1844 р.).

³⁹ *Матеріали по історії возродження Карпатской Руси...* – С. 174 (лист Я. Головацького до І. Срезневського, б. м., 27 липня (8 серпня) 1844 р.).

⁴⁰ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 153 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 7 (19) жовтня 1845 р.).

* Реакція представників тогочасної руської еліти (передовсім греко-католицьких священиків) на видані або плановані руські книги дозволяє висловити думку, що саме візуальне сприйняття і найперші враження були для них визначальними. Зміст книги перебував у їх сприйнятті у непорушній єдності з певним її образом, який більше або менше відповідав усталеним стереотипам. Так як на перше враження, ще до повного прочитання книги, впливає не так її детальний зміст, як загальна тематична спрямованість, правопис, мова, особа автора, то сам зміст (найчастіше цілком легальний з усіх точок зору) тоді вирішального значення не мав. Руська еліта у 1840-х рр. не звикла читати руські книжки (точніше, руські світські книжки), всі вони видавалися більше або менше чудернацькими, а значить, і підозрілими. Твір чужоземного автора, виразно простонародний (тобто несолідний, непотрібний освіченому читачеві), та ще й написаний некласичним правописом з “українськими” словами цілком міг, на думку В. Левицького, принести більше шкоди, аніж користі консервативним галицьким русинам. Зовсім невинний зміст цієї сентиментальної повісті не міг бути вагомим аргументом на користь її публікації. Я. Головацький, який тоді мав зовсім інші погляди на важливість народної мови та талановитого опису народного життя, і, зрештою, як людина, яка просто набагато більше читала сучасну літературу (зокрема, руську), не міг спокійно прийняти висновок цензора.

⁴¹ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 188 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 7 (19) травня 1847 р.).

⁴² Там само. – С. 108 (лист І. Головацького до Я. Головацького, [Відень], 18 (30) січня – 1 (13) березня 1844 р.).

⁴³ Там само. – С. 142 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 4 квітня 1845 р.).

⁴⁴ Там само. – С. 143.

Я. Головацький вислав йому до планованого збірника частину своїх матеріалів і фактично був головним упорядником; брат Іван неодноразово прохав його поради щодо структури і наповнення альманаху. Яків теоретично міг би й сам спробувати видати подібну книгу, але надав таку можливість братові. Основними причинами цього, на нашу думку, були: 1) перебування І. Головацького у Відні, де була для русинів сприятливіша, ніж у Львові, цензура і не було зайвого тиску з боку співвітчизників на високих посадах; 2) перебування тоді самого Я. Головацького під наглядом свого пароха і Церкви загалом – невідомо було, як митрополит та консисторія зустрінуть таке видання; негативна реакція могла би йому зашкодити, а І. Головацький як світська людина не залежав від неї; 3) нарешті, Я. Головацькому із села було б важче організувати коректуру, друк та розповсюдження такого збірника, ніж його братові у столиці імперії.

І. Головацький, пришвидшивши роботу над своїм збірником, на початку вересня 1845 р. подав рукопис до цензури і за десять днів отримав позитивну резолюцію цензора Ф. Міклошича. Аби легше зібрати кошти на друк і мати більше можливостей розповсюдити книгу, І. Головацький вирішив видати її на користь галицьких селян, що постраждали тоді від повені. У середині жовтня 1845 р. у віденських газетах з'явилися оголошення про початок передплати, такі ж оголошення, видрукувані на окремих аркушах, видавець вирішив надіслати до Галичини та до кількох міст в інших слов'янських краях Австрії⁴⁵. Передплатна ціна за примірник була 1 рн., у грудні 1845 р. альманах, який отримав назву “Вїнок Русинам на обжинки” (зазначалося, що це буде його перша частина), мав вийти з друку, тому збір передплатних грошей слід було закінчити до 15 грудня. Ці гроші вважалися пожертвою для постраждалих селян (тому жертвувати можна було й більше, ніж 1 рн.), а винагородою за такий благородний вчинок мав стати примірник “Вінка”. Про руський характер цього видання в оголошенні не згадувалося зовсім⁴⁶. Видавець планував замовити друк 1000 прим. альманаху формату 8°, що коштувало би приблизно 150 рн.⁴⁷

У Галичині І. Головацький звернувся 8 жовтня до президії губерньського правління з проханням взяти під опіку збір передплатних грошей, хотів звернутися і до митрополичої консисторії, але його відрадив Венедикт Левицький, який тоді був у Відні і запевнив, що консисторії не можуть виконувати таких доручень. Тоді І. Головацький вислав кілька сотень оголошень про передплату приватним особам, родичам та знайомим і ті, роздаючи їх всім охочим (не лише русинам), рекламували “Вінок русинам на обжинки”, і запрошували оформити на нього передплату⁴⁸.

Я. Головацький дуже активно шукав потенційних передплатників. Ось як, наприклад, він звертався до одного із них: “Именемъ издавателя, брата моего, именемъ любви ближняго и людскости, именемъ народной нашей Словесности, наконецъ именемъ наймилостивѣйшого Найвишого Правительства нашего, надъ нами щасливо пануючого, взываю Вашу Пречестность, чтобы есте рачили ласкаво принять на Себе

⁴⁵ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 153 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 7 (19) жовтня 1845 р.).

⁴⁶ Зразок оголошення див.: ЛННБУ, ВР, ф. 36, од. зб. 807 / п. 58, арк. 35. Оголошення подане трьома мовами: німецькою, польською та руською. Цікаво, що текст польською і такий само німецькою мовами більший та інформативніший за текст руською мовою. Фактично оголошення і було польською та німецькою мовами, а руською до нього було написано лише емоційний додаток у “простонародному” стилі. За таку редакцію оголошення Я. Головацький “поганьбив” брата; той виправдовувався, що “желав як найлучше, и з нарочна так просто писав, бо простота и ширость то Русинѡв кротости” (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 169 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 14 лютого 1846 р.)).

⁴⁷ Там само. – С. 153–154 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 7 (19) жовтня 1845 р.).

⁴⁸ Там само.

трудь Собиранія пренумерати на именоване дѣло, которе у Вѣдни выдано буде; а слава Вашого Честного Имени, яко покровителя добрыхъ намѣреній и любителя народности дає менѣ поруку и надѣю, що не схочете вѣдмовити прозьбѣ моеї, прозьбѣ брата мого и прозьбѣ о помощь взывающихъ ближнихъ, але богатымъ зборомъ дарѣвъ заслужите на подяку и благословеніе собратій нашихъ. Зібраніи гроші прошу для скорости послати до самого издателя”⁴⁹. Як бачимо, аби досягти мети, Я. Головацький підкріплював своє апелювання до національного патріотизму адресата (якого зображав “любителем народности”, часто, очевидно, видаючи бажане за дійсність) згадкою про уряд, який, як впливає з контексту, підтримував цей проєкт.

Незабаром виявилось, що первісні плани видавцеві вдалось реалізувати лише частково. Основною проблемою став брак коштів: галицька крайова влада хоча й схвалила ініціативу І. Головацького, але відмовилася допомогти, цісар, до якого звертався видавець, нічого не пожертвував, так само не допоміг герцог Лукки, передплатники нічого не надсилали, а час минав. У листопаді 1845 р. І. Головацький написав 84 листи до деканів Греко-католицької церкви у Галичині з проханням організувати збір передплатних грошей. Незабаром 50 рн. пожертвувала мати цісаря, а видавець після роздумів замовив друкарні оо. мехітаристів у Відні лише 500 прим. формату 16° (обсяг книги – 7 арк.), заплатив 30 рн. завдатку і став чекати на закінчення друку “Вінка”⁵⁰. Це мало статися у лютому 1846 р., але І. Головацький не мав грошей викупити наклад.

Його лист до брата Якова, написаний 14 лютого 1846 р., десь за тиждень до закінчення друку “Вінка”, свідчить про скрутну ситуацію. Хоча почали надходити гроші від передплатників (117 рн., ще близько 30 осіб не заплатили), однак нові видатки не давали можливості акумулювати кошти і заплатити друкарям. І. Головацький тоді працював практикантом у шпиталі і не отримував платні, а тому був змушений більшу частину цих грошей витратити на своє утримання. Ще бракувало йому на друк, оправу та пересилку принаймні 60–70 рн. Аби роздобути ці гроші, видавець звернувся до російського царя Миколи I, який був тоді у Відні, навіть спробував зіграти в лотерею, але все марно. І. Головацький був змушений благати брата про допомогу: “змилуй ся, Брате, поратуй мене, ты моя єдина и послѣдня надѣя – зажичь менѣ, кѣлько Тебе стати, и то як найскорѣйше – Вѣнок вже готовый, коб лише выкупити”⁵¹.

Друк першої частини “Вінка русинам на обжинки”⁵² закінчився у середині березня 1846 р., коли додрукували список відомих І. Головацькому передплатників. Йому тоді видали частину накладу (100 прим. простих і 24 прим. у кращому виконанні); всі примірники видавець зміг забрати пізніше, коли повністю розрахувався із друкарнею. Гроші для цього за посередництвом Я. Головацького дав М. Верещинський. Друк коштував 110 рн., проста оправа 9 рн., а вищої якості (для подарункових примірників) – 20 рн. Далі слід було подбати про розсилку книги передплатникам та її розповсюдження через книгарні та приватних продавців. І. Головацький надіслав

⁴⁹ ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 157, арк. 41–41 зв. (лист Я. Головацького до Козаневича (?), Микитинці, 9 листопада 1845 р.). Тоді ж, 9 листопада 1845 р. Я. Головацький написав за цим зразком листа і до батька Антонія Петрушевича Степана (ЛННБУ, ВР, ф. 77, од. зб. 137 / п. 4, арк. 2–4 зв.), і, очевидно, до багатьох інших осіб.

⁵⁰ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 166–167 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 14 лютого 1846 р.).

⁵¹ Там само. – С. 168–169.

⁵² *Вѣнок Русинам на обжинки* / уплв Іван Б. О. Головацькій. – У Вѣдни: черенками оо. Мехитаристів, 1846. – Часть первая, к пользѣ и вспоможенію Галицких селян через поводень вторѣчну пѣдупалых. – 215 с. – 16°.

до Галичини передплатникам і на продаж 365 прим. (200 прим. до Коломії Я. Головацькому, 150 прим. до Львова Д. Зубрицькому, 15 прим. для своєї родини), 5 прим. подарував руським владикам, 60 прим. передав віденському книгареві Венедикту, роздав передплатникам із Відня, Праги та інших міст, залишивши собі невелику кількість примірників⁵³.

До першої частини “Вінка русинам на обжинки” увійшли передовсім твори М. Шашкевича та Я. Головацького: 25 віршів М. Шашкевича (в т. ч. й переклади із сербської (чотири твори) та чеської (п’ять уривків із Краледворського рукопису) мов) і його казка “Олена” та 23 переклади із сербських народних пісень Я. Головацького, а також його спогади “Память Маркіяну Р. Шашкевичу”. Більшість віршів М. Шашкевича та казка “Олена” були передруковані із “Русалки Дністрової”. Окрім того, було надруковано розвідки Антонія Добрянського “Крещеніє Руси” та Ігнатія Даниловича “Старина литовско-русского законодательства”, один вірш І. Головацького. Як бачимо, І. Головацький утримався (очевидно, під впливом Якова) від публікації у “Вінку” творів українських наддніпрянських авторів, залишивши їх братові для його малоруського збірника.

У передмові до “Вінка” І. Головацький, повідомивши, що деякі часописи із жалем стверджують, що русини заснули або й зовсім завмерли, наголосив на тому, що Русь жива. Наша Русь, – писав він, – займає територію від Вісли та Сяну по Дон і Донець, від Чорного моря по Прип’ять і Десну, русинів є майже 15 мільйонів, руський народ має “глубокоумное, так разительно розвинуте жит’є і образованье народне” і тому він “живе в цѣлости народнѣй и николи не заумре”⁵⁴. Цією декларативною констатацією передмова фактично і обмежилася; видавець, очевидно, хотів бути обережним і не мав наміру розмірковувати про руську літературу та національне культурне життя загалом.

Певним чином тодішні погляди братів Головацьких на розвиток літератури та культурного життя галицьких русинів знайшли відображення у змісті та мовно-правописних особливостях першої частини альманаху, яка продовжувала традицію “Русалки Дністрової”. Особлива увага до вже покійного М. Шашкевича, висока оцінка його діяльності та його наміру “утворити чистонародну словесність южнорускую”⁵⁵, а також традиційний для “народолюбців” того часу інтерес до народної творчості інших слов’янських народів (передовсім сербського і чеського) вирізняли “Вінок русинам на обжинки” 1846 р. Правосив, який використав видавець, теж не був характерним для руських видань того часу. І. Головацький ще на початку 1840-х рр. шукав оптимальний варіант правопису руської мови, пропонуючи достатньо радикальні варіанти; пізніше він під впливом брата перейшов на поміркованіші позиції. У “Вінку” він теж хотів спочатку запропонувати щось оригінальне, але після листа Я. Головаць-

⁵³ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 171–173 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 17 (29) квітня 1846 р.).

⁵⁴ [Головацький І.] Приговор читателям // *Вінок Русинам на обжинки...* – Ч. I. – С. [7–8].

⁵⁵ Головацький Я. О. Память Маркіяну Руслану Шашкевичу // Там само. – С. 52–53. У примітці до тексту “Псалмів Русланових” М. Шашкевича Я. Головацький писав: “Кажешь, пріятели, що простым языком нашим не можна, лиш’ о домашних, щоденных рѣчах бесѣдовати, що руській народный язык со всѣм неспособный до выраженья высших понятий. От’ тобѣ показав живым примером Шашкевич, як можна взнести ся высоко, як можна своим нарѣчьем без чужой примѣшки и найвысшіи понягя о Бозѣ гладко выговорити – та ще як силно, як мудро, як положительно, основно. Не язык народный винен, але ты сам, – ’бо (вдарь ся в груди) не знаешь его, не вмѣешь по руски. Шашкевич не рѣк не два выучовав и розберав народну бесѣду – теперь видишь, як сму гнет ся всюды под лад – не лѣнуй ся, працой, тои тобѣ легше поїде, але знай, що без праць само до берега твоего не приплыве” (Там само. – С. 63–64).

кого змінив свою думку⁵⁶. В альманасі використано, так би мовити, фонетизований варіант етимологічного правопису, що було достатньо сміливим кроком, але могло викликати спротив читачів. Вже перша реакція не була схвальною, що змусило І. Головацького задуматися над можливістю друкувати плановану другу частину “Вінка” класичним етимологічним правописом⁵⁷.

Позитивна реакція читачів була дуже важливою для братів Головацьких. Йшлося не лише про природне бажання видавця розпродати свою продукцію; Іван та Яків Головацькі чекали на схвалення їхнього великого культурно-просвітницького видавничого проекту, до якого мало б увійти кілька частин “Вінка русинам на обжинки”, збірник творів малоруської літератури Я. Головацького, можливо, ще якісь видання. Перша частина “Вінка” була фактично презентацією цього планованого проекту.

Відгуками співвітчизників брати Головацькі (особливо Яків) не були задоволені. Зрештою, якогось особливого читацького буму серед русинів не слід було очікувати; це підтвердилося ще на етапі збору передплати. У першій частині “Вінка” надруковано список передплатників, хоч і неповний⁵⁸. У ньому було 137 осіб та установ, із них 65 передплатників із Галичини, 43 з Відня (з них не менше 26 русинів), 14 із Чехії, 8 з Буковини (у т. ч. троє молодших братів Головацьких), 7 із Пресбурга (Братислави). Із 65 галицьких передплатників було 55 греко-католицьких і один римо-католицький священників, двоє богословів і лише сім світських людей. 46 із цих 65 мешкали у районі проживання Я. Головацького.

Точне число передплатників невідоме. Деякі записи у паперах Я. Головацького можна інтерпретувати так, що із Галичини та Буковини було 86⁵⁹ або 100⁶⁰ передплатників (з них 7 із Буковини в обох випадках), причому участь 42 із них організував сам Яків. Передплатити “Вінок” погоджувалися, як правило, родичі, друзі чи кондеканальні священники збирачів передплати. Не дивно, що Петро Головацький писав тоді ж братові Якову: “аж мы сердце ся крає, спѣмнувши, що ледвы 130 ЗР. за такеє дѣлко [першу частину “Вѣнка”] прийшло, та и то ще самѣ знакомѣ, а чужого и не звабиты; нашой силы так мало, а спереку так много; здається менѣ, що буде тяжко протѣв водѣ плысты”⁶¹.

Найгірше було те, що “Вінок” не схвалили владики: митрополит Львівський Михайло Левицький взагалі не прийняв подарований примірник, а православний єпископ із Чернівців Євген Гакман переглянув книгу, але відіслав назад видавцеві із приміткою, що вона “ни по Грамматикѣ, ни по духу Словенскаго языка на Буковинѣ

⁵⁶ І. Головацький згодом писав братові: “Поганьбив есь мене також в тѣм листѣ за моє мудрованье в правописи – и сего послулав ем, бо ще час був; але й мусяв послухати, бо печатня не мала таких букв, яких я забажав; но я тепер рад тому; жалко менѣ лише, що не мѣг ем гласоударенія назначити, котре так важне для Русинѣв и прочих Словен” (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 167 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 14 лютого 1846 р.).

⁵⁷ Вже за два місяці після виходу першої частини “Вінка” у світ І. Головацький писав: “надѣю ся, що оно [“читательство”] буде в загалѣ сим первенцем моего стремлѣнія удоволене, кромѣ буквы в замѣсть л, против котрѣй и други Словене повстали, потѣм кромѣ ѣ, котре и для наших Русинѣв нестас и, либонь, сего не выбачут; для того видит ми ся, що у другѣй части обѣ треба буде повернути” (Там само. – С. 172 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 17 (29) квітня 1846 р.).

⁵⁸ *Вѣнок Русинам на обжинки...* – Ч. I. – С. 207–215. І. Головацький надрукував у “Вінку” ті прізвища передплатників, які він мав на середину березня 1846 р.; на решту чекати вже не було часу.

⁵⁹ ЛННБУ, ВР, ф. 36, од. зб. 807 / п. 58, арк. 31, 35 зв.

⁶⁰ Там само, арк. 33 зв.

⁶¹ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 174 (лист П. Головацького до Я. Головацького, Чернівці, 30 травня 1846 р.).

употребляемого сочиненна”⁶². Лише перемиський єпископ Іван Снігурський пізніше надіслав І. Головацькому за першу частину “Вінка” 20 рн.⁶³ Негативна оцінка владик непрямо свідчила про те, що найбільш впливові русини, які гуртувалися навколо консисторій, принаймні дуже обережно сприймуть це видання братів Головацьких та наступні, якщо вони вийдуть у світ.

Розчарований Я. Головацький тоді “скорбѣль о всѣхъ неудачахъ, негодоваль на передовыхъ людей, злился на враговъ нашего народа” і в такому стані “написаль статью, въ которой вылилъ всю свою смущенную душу, далъ отводъ своему наболѣвшему сердцу”⁶⁴. Цю статтю, яка називалася “Становище русинів у Галичині” (“Zustände der Russinen in Galizien. Ein Wort zur Zeit”), Я. Головацький підписав псевдонімом Гаврило Русин і опублікував у Ляйпцігу; там він “больно задѣль и великихъ міра сего”, найбільше митрополита М. Левицького та єпископа-помічника Львівського Григорія Яхимовича. Статтю розповсюдили у Галичині в численних рукописних копіях, вона справила велике враження на русинів⁶⁵.

Однак слід було думати й про розповсюдження тих примірників першої частини “Вінка”, яких не роздали передплатникам, а також вирішувати, чи продовжувати цей альманах. Планував розповсюдження Я. Головацький. У його архіві збереглися розрізнені записи про розподіл примірників першої частини альманаху. Згідно з ними, 60 прим. “Вінка” передали віце-ректору Львівської греко-католицької семінарії Івану Ільницькому для розповсюдження між семінаристами, 20 прим. мали передати до книгарні Ставропільського Інституту, 40 прим. до книгарні Яна Міліковського у Станіславові і 10 прим. до його ж книгарні у Львові, 30 прим. надіслали до Перемишля, аби їх продавав о. Яків Досковський, керівник капітульної друкарні. З приватних осіб “Вінок” продавали сам Я. Головацький, його батько Теодор і брат Петро (отримав найбільше – 24 прим.), о. Йосафат Кобринський, тисменицький декан о. Ільницький, обертинський декан о. Воевідка та ін. Цікаво, що частину накладу спочатку планували вислати на продаж до Росії, але поступово ця цифра зменшувалася (із 40 прим. до 10), очевидно, через брак контактів з російськими книгарями. Врешті-решт, на продаж “Вінка” тоді не вислали, можливо, лише кілька примірників передали приватним особам (планувалося подарувати “Вінок” російським підданам М. Погодіну, С. Шевирьову, О. Бодяньському, І. Срезневському та М. Максимовичу). Я. Головацький мав також намір подарувати альманах групі львівських русинів (Д. Зубрицькому, Л. Сосновському, І. Ільницькому, Я. Геровському, М. Куземському, І. Лотоцькому, М. Малиновському, Ю. Величковському та ін.) – більшість із них була священиками, частина – членами митрополичої консисторії, а також низці інших осіб, теж священиків, деякі з яких були його приятелями, решта ж належала до нечисленної групи руських літераторів (Й. Левицький, Й. Лозинський, А. Добрянський)⁶⁶.

Таким чином Яків та Іван Головацькі хотіли заявити про себе русинам, передовсім львівським, високим церковним достойникам і провідникам Русі, і якщо й не увійти до їх інтелектуального кола, то, принаймні, стати поруч. “Вінок русинам на обжинки” був не просто комерційним чи добродійним (для постраждалих селян) виданням, навіть його конкретна літературна, змістова складова не була, на нашу думку, домі-

⁶² Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 173 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 17 (29) квітня 1846 р.).

⁶³ Там само. – С. 188 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 7 (19) травня 1847 р.).

⁶⁴ [Головацький Я. Ө.] Издание “Вѣнковъ” и “Zustände der Russinen”... – С. 39.

⁶⁵ Там само. – С. 40.

⁶⁶ ЛННБУ, ВР, ф. 36, од. зб. 807 / п. 58, арк. 32, 33 зв.

нуючою. Це був концептуальний та іміджевий проект для видавців, братів Головацьких, яким йшлося головню про те, аби презентувати своє бачення розвитку руської мови та літератури і, ширше, національно-культурного життя (а в їх поглядах тоді, нагадаємо, багато в чому продовжувалася традиція ще забороненої “Русалки Дністрової”) та простежити і проаналізувати реакцію на це слов’янських інтелектуалів та русинів, передовсім греко-католицьких священників і особливо їх верхівки.

Після виходу в світ першої частини “Вінка” І. Головацький зайнявся підготовкою до друку наступного випуску. В той час він звільнився зі шпиталю, став наприкінці травня 1846 р. військовим лікарем і як такий у вільний від служби час у Відні та фортеці на Дунаї Комарно повільно продовжував опрацьовувати матеріали до другої частини “Вінка”. Цю роботу упорядник закінчив на початку 1847 р., подав рукопис до цензури, отримав його назад 30 квітня (12 травня) (цензор Ф. Міклошич вилучив тексту обсягом десь на друкований аркуш) і відразу ж передав до набору в друкарню оо. мехітаристів⁶⁷. Протягом місяця замовник мав сплатити третину вартості виготовлення книги; орієнтовно папір і друк мали б коштувати 150 рн., а формат збірника та його наклад (500 прим.) мали залишитися такими ж, як і для першої частини. Знову великою проблемою для І. Головацького був пошук необхідних коштів. Він прохав брата надіслати хоча б 50–60 рн., аби можна було розпочати друк. Паралельно слід було збирати гроші (40–48 кр.) у передплатників (тоді за браком часу передплату вже не оголошували окремою відозвою), звертаючись за допомогою до вже перевірених людей⁶⁸.

Я. Головацький надіслав до Відня 60 рн. (заплачені друкарні як завдаток), але більше грошей не було. Пошуки мецената завершилися невдачею. І. Головацький, пам’ятаючи і пораду брата, і відносно прихильне, на тлі реакції інших владик, ставлення перемиського єпископа І. Снігурського до першої частини “Вінка”, звернувся до нього за допомогою. Однак його чекало розчарування: хоча його наміри були визнані потрібними і для русинів корисними, єпископ не прийняв присвяти і тим самим непрямо відмовився профінансувати це видання⁶⁹. Причину відмови подав капелан єпископа Ю. Желехівський (Желеховський) так: “Священнику [викреслено: “а притомъ еще Архидіерею”] не пристойить, щоби имени его посвящалася книга свѣтская”, одночасно порадивши присвятити збірник якомусь світському русинові⁷⁰. І. Снігурський, правда, надіслав 25 рн., однак писати до світських русинів, що могли би стати жертводавцями, уже не було часу, друк збірника обсягом 12 аркушів мав закінчитися за два тижні, тому І. Головацький вкотре попрохав гроші у брата⁷¹.

Очевидно, Я. Головацький не зміг виконати це прохання і вихід у світ другої частини “Вінка” затягнувся: замість 8 (20) серпня друк закінчили десь наприкінці жовтня 1847 р. І. Головацький “став убивати ся то сюды, то туды, трохи запозычив ся, трохи на довгах позбставляв”, але таки видав збірник, присвятивши його в остан-

⁶⁷ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 187 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 7 (19) травня 1847 р.). Цензор не допустив до друку частину статті Я. Головацького “Велика Хорватія або Галичско-Карпатская Русь”, де йшлося про останній період історії Речі Посполитої, вірш І. Головацького “П’їніе радостного голоса” (написаний з нагоди візиту царя Миколи I до Відня) та ін.

⁶⁸ Там само. – С. 187–188.

⁶⁹ Там само. – С. 194–195 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 25 липня (5 серпня) 1847 р.).

⁷⁰ ЛННБУ, ВР, ф. 2, од. зб. 229 / п. 48, арк. 1 зв. (чернетка листа Ю. Желехівського до І. Головацького, Перемишль, 6. д. (липень 1847 р.)). Цей лист із незначними змінами опублікував М. Возняк (див.: Возняк М. До історії віденського “Вінка”... – С. 110–111).

⁷¹ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 195.

ній момент сербському православному митрополитові Йосифу Раячичу. На початку листопада видавець почав розсилати “Вінок” для продажу⁷². Виготовлення збірника коштувало понад 200 рн., тому вирішили продавати примірник по 1 рн. 20 кр.⁷³

Друга частина “Вінка русинам на обжинки” була більша за першу за обсягом і багатша за змістом. Першою було уміщено проповідь А. Могильницького ще з 1839 р. “Слово о повинностяхъ по́дданныхъ...”, далі йшли поетичні твори І. Вагилевича (передруки з “Русалки Дністрової”), І. та Я. Головацьких, Л. Данкевича, М. Устияновича, А. Лужецького, А. Могильницького, К. Скоморовського, потім оповідання та казки, зібрані Я. Головацьким (публікувалися під його прізвищем та псевдонімом Яцько Балагур) та М. Тим’яком, наступним був розділ, присвячений народним звичаям та фольклору (його наповнили І. та Я. Головацькі), і, нарешті “Історичні статті”, куди увійшли список “державцѣвъ Малоросіи”, запозичений і перекладений із п’ятого тому “Історії Малоросії” Миколи Маркевича Я. Головацьким, та довідкова історично-статистична праця самого Я. Головацького “Велика Хорватія або Галичско-Карпатская Русь”⁷⁴. Брати Головацькі заповнили власними творами, перекладами чи зібраним фольклором 314 із 408 (понад три чверті обсягу) другої частини “Вінка”, причому частка Я. Головацького склала 235 сторінок.

Друга частина “Вінка”, як свідчить аналіз її змісту, була мало схожа на першу. За винятком творів І. Вагилевича “Жулин і Калина” та “Мадей”, не було передруків із “Русалки Дністрової”, не було творів М. Шашкевича, натомість з’явилися переклади з російської (із творів М. Маркевича та В. Даля). Майже вдвічі зросла частка текстів, написаних чи підготованих братами Головацькими (із 40 % до 77 %). Хоча зв’язок із часами “Руської трійці” у другій частині “Вінка” ще відчувався, однак він помітно зменшився порівняно з першою частиною. Очевидно, що запас текстів, створених приналежними до середовища “Руської трійці” авторами у відповідний час, був у Я. Головацького (і загалом) невеликим, тому необхідно було шукати нові варіанти наповнення збірника. Пасивність русинів (творча, інтелектуальна, національно-культурна, громадянська) у добу перед 1848 р. була дуже помітною⁷⁵, і виконавці такого проекту, як продовжуваний альманах “Вінок русинам на обжинки”, мусили покладатися передовсім на себе. Відтак “Вінок” дуже швидко втратив більшу частину тих ознак, що репрезентували його як прояв видавничої активності осіб із середовища “Руської трійці”, і став у 1847 р. де-факто тим, чим завжди був офіційно – приватним видавничим проектом братів Головацьких, які до того ж намагалися пристосуватися до домінуючих тоді серед освічених галицьких русинів поглядів на деякі важливі національно-культурні питання.

Зміну позиції упорядників з деяких важливих питань засвідчила й передмова І. Головацького до другої частини “Вінка”. Він, як відомо, ще після виходу в світ першої частини збірника визнав, що необхідні істотні корективи, передовсім у правописі. Це і було зроблено, а читачі вже не мали підстав нарікати на “неправильний” правопис.

⁷² *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 208–209 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 29 жовтня (10 листопада) 1847 р.).

⁷³ Там само. – С. 212 (лист Я. Головацького до П. Головацького, Хмелева, 25 грудня 1847 р.).

⁷⁴ *Вѣнокъ Русинамъ на обжинки / уплѣвъ Иванъ Б. Ѳ. Головацкій.* – У Вѣдні: черенками оо. Мехитаристовъ, 1847. – Часть вторая. – XII + 396 с. – 16°.

⁷⁵ “Не давно чувем з уст одного нашего священника з погардов мовити о наших русских книжках, а таких их ест найбільша часть. В смутных жиемо часах. Ино золото и достоинства поплачуют у нас, о правдѣ и благу народа и не снитися нѣкому” – писав М. Верещинський перед виходом у світ другої частини “Вінка” (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 200 (лист М. Верещинського до Я. Головацького, Коломия, 2 вересня 1847 р.)).

І. Головацький вважав необхідним пояснити потребу зміни своєї попередньої позиції. Згадана передмова досить цікава та показова, тому її варто розглянути детальніше.

По-перше, видавець, хоча й побудував передмову на виясненні правописного питання, однак намагався максимально уникнути розгляду власних поглядів на нього під час підготовки до друку першої частини “Вінка”. Наголос мав бути на правильності нового варіанту, а не на минулих помилках. І. Головацький, зазначивши невірно: “не много я вправдѣ ђмѣниль”, далі підкреслив, якими небезпечними можуть бути невеликі, але системні помилки⁷⁶. Це мало би, на нашу думку, виправдати його як видавця, що припустився загалом невеликих огріхів, але вчасно зрозумів помилковість своїх дій і виправився, тому і далі мав би заслуговувати на довіру і прихильність читачів.

Була й ще одна, глибша причина небажання детально розбирати свої погляди. Очевидно, реакція читачів на правопис першої частини “Вінка” засмутила братів Головацьких, але не переконала до кінця у помилковості їх позиції. Відомо, що Я. Головацький ще наприкінці 1848 р. відверто визнавав можливість обійтися без вживання йору (ъ)⁷⁷. Отже, упорядники фактично піддалися тиску суспільної думки – в такій ситуації їм, зрозуміло, не хотілося захоплюватися самокритикою.

По-друге, важливим було визначення І. Головацького, хто ж спонукав його змінити (насправді ця зміна ще не утвердилася) свої погляди на правопис руської мови. Ним став “общій голось”, який вийшов “изъ самой глубины грудей народа нашего”, хоча й представники інших слов’янських народів переконували його, що “не доконче нужно въ правописанію держати ся выговора простонародного, а, ограничивши ся своимъ питомо родимымъ нарѣчьемъ, не лъзя безъ оскорбленія лишати ся общихъ правилъ словенской правописи и коренословія”. Підкресливши, що ніхто із читачів цієї книги не сумнівається, що кирилиця є дорогоцінною спадщиною для всіх слов’ян, а особливо для русинів, автор передмови запевнив читачів, що він повернув до цієї частини “Вінка” “не тільки самогласни, але такожъ по необходимости нашего нарѣчья всѣ коренні согласни и полугласни” і так “по возможности приблизилъ ся” до ще недосяжного ідеалу. Далі він висловив переконання, що “лише недступно слѣдую сему путеводителю, т. є. церковнѣй [мові] и старословенщинѣ, можемо надѣяти ся, що и намъ, Словенамъ, настигне колись счастлива пора” і завершив передмову народною приказкою: “Нового не запроваждай, // Старовины держи ся!” Саме таким, на його думку, є “*общій голось народа*, голось вѣрныхъ Русинѡвъ”, і він, І. Головацький йде за ним “слѣдъ въ слѣдъ”⁷⁸.

Це було тактичним відступом з боку упорядників, хоча й виглядало як капітуляція. Тут є кілька цікавих моментів, і вони показують (хоча, звичайно, і не повністю), як відбувалася зміна поглядів у представників вже неіснуючого тоді кола “Руської трійці” у бік мовно-культурного консерватизму під тиском соціальної верхівки галицьких русинів. Позицію цієї верхівки І. Головацький назвав “общим голосом”, хоча ру-

⁷⁶ [Головацький І.] Предисловіє // *Вѣнокъ Русинамъ на обжжинки...* – Ч. II. – С. IX–X.

⁷⁷ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 311 (чернетка листа Я. Головацького до М. Малиновського, 16 листопада 1848 р.). Я. Головацький пізніше згадував, що “Вѣнокъ II ч. мой братъ противъ моея волѣ печаталъ – ль, былъ, я писалъ був, мав вм. былъ” (Возняк М. Зміна поглядів Якова Головацького... – С. 238–239). Мабуть, так і було, однак у листах Я. Головацького до брата немає нарікань чи протестів із цього приводу – він прийняв правописні зміни до “Вінка”, хоча із внутрішнім незадоволенням. Так брати Головацькі починали пристосовуватися до позиції більшості, ще загалом зберігаючи попередні переконання (Якова це стосується більше, Івана – менше). Такий конформізм, однак, поступово руйнував досить струнку на початку 1840-х рр. систему поглядів на народ, народну мову і культуру.

⁷⁸ [Головацький І.] Предисловіє... – С. VII–XI.

сини не були так однотайні у мовно-правописному питанні, як випливало із аналізованої передмови. Він не називав тих, хто спонукали його фактично вибачатися перед читачами (хоча і знав їх), причому мова не йшла про прізвиська – не називалися навіть соціальний статус чи ідейні переконання цих людей. Таким чином І. Головацький декларував єдність і згуртованість (насправді більше міфічну, ніж реальну) всіх русинів навколо своїх “національних святощів”. Цим самим він ніби унеможлиблював навіть підозри про тиск на нього з боку руської верхівки, а з іншого боку оголошував себе і своїх однодумців (тобто передовсім брата Якова) серед найревніших і найортодоксальніших руських патріотів і таким чином діставав аргумент (насамперед для себе і своїх колег) на користь зміни попередніх поглядів.

У передмові згадувалися й інші слов'яни – важливий чинник для русинів-слов'янофілів, якими були брати Головацькі. Ці слов'яни підтримали згаданий “общій голос” і тим самим додатково легітимізували його у всеслов'янському, позагалицькому контексті. Але тут важлива ще одна деталь: слов'янські колеги нібито переконували І. Головацького, що не слід дотримуватися у правописі “выговора простонародного”, що дотримання правил рідної мови “оскорбляєть” загальнослов'янські правила правопису і “коренословія”. Ці настанови, як виглядає, добре корелювали з “общим голосом”, хоча І. Головацький не наважився відкрито приписати русинам бажання відмовитися від правил рідної мови і доручив зробити це своїм знайомим слов'янам. Згодом саме необхідністю дотримуватися загальнослов'янської (а фактично всеруської) єдності галицькі русофіли, серед яких опиняться і брати Головацькі, пояснюватимуть потребу відмовитися від “выговора простонародного”, точніше, від народної мови загалом.

Так прихильники народної мови і модифікованого за фонетичним принципом правопису отримували нагоду відносно спокійно і пристойно приєднатися до толерованої руськими можновладцями (тобто верхівкою Церкви) інтелектуальної еліти і могли сподіватися на визнання своїх творчих здобутків. Цим шляхом пішли й брати Головацькі; він розпочався перед 1847 р. і закінчився пізніше, однак саме “Вінок русинам на обжинки” зразка 1847 р. мав засвідчити для них правильність ухваленого рішення, що й сталося незабаром.

Розповсюдження другої частини “Вінка русинам на обжинки” розпочалося відразу після його виходу в світ. Не чекаючи навіть закінчення палітурних робіт, І. Головацький почав продавати книгу у Відні, надіслав кілька примірників Й. Раячичу та 20 прим. до Перемишля Т. Полянському; все, що залишилося (13 прим.) вислав братові Якову⁷⁹. Розповсюдження “Вінка” мало би йти вже второваним шляхом: основну частину накладу планувалося вислати до Львова Д. Зубрицькому для розподілу іншим адресатам, а також до Коломиї та безпосередньо Я. Головацькому⁸⁰.

30 грудня 1847 р. М. Верещинський отримав у Коломиї 140 прим. другої частини “Вінка” і до початку лютого 1848 р. їх розподілив між іншими розповсюджувачами⁸¹. Д. Зубрицький у Львові отримав іншу партію. На початок березня 1848 р. вже вдалося

⁷⁹ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 209 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 29 жовтня (10 листопада) 1847 р.).

⁸⁰ ЛННБУ, ВР, ф. 2, од. зб. 506/2 / п. 120, арк. 48–48 зв. (лист І. Головацького до Д. Зубрицького, Відень, 19 листопада (1 грудня) 1847 р.).

⁸¹ Священики Й. Кобринський та М. Терлецький отримали по 50 прим., П. Головацький – 15, о. І. Прокурницький – 12, о. Г. Боднар – 10, залишилося в Коломиї 3 прим. (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 216 (лист М. Верещинського до Я. Головацького, Коломия, 2 лютого 1848 р.)). Посилку з “Вінками” до Коломиї І. Головацький вислав із Відня 19 листопада; до Коломиї вона залізницею та кінним возом йшла до 30 грудня 1847 р.

продати 15 прим., по 10 прим. були передані до книгарень Я. Міліковського та К. Яблонського у Львові, 7 прим. ще залишалося у М. Малиновського, який займався продажем книги у греко-католицькій семінарії; 30 прим. Д. Зубрицький вислав Я. Головацькому⁸². У Львові продаж йшов поволі, основними покупцями були семінаристи⁸³. На провінції ситуація була не кращою, продавці мусили буквально нав'язувати “Вінок” потенційним покупцям⁸⁴. Загалом книга поступово знаходила своїх читачів, найчастіше це були друзі та знайомі продавців.

Револуційні події весни 1848 р. дуже істотно вплинули на подальшу видавничу діяльність братів Головацьких. Починаючи від квітня питання розповсюдження “Вінка русинам на обжинки” різко стало маргінальним у кореспонденції Я. Головацького. Увагу привертала нові, небачені раніше події, з'явилося чимало інших актуальних справ. В цьому контексті слід розглядати й подальші видавничі плани Я. Головацького.

І. Головацький на початку 1848 р. займався виданням невеличкої книжечки Йосафата Кобринського на господарську тематику “Гной душа въ господарствѣ”⁸⁵. Рукопис він отримав за посередництвом Якова ще у 1847 р., у листопаді того ж року книга пройшла цензуру. Автор замовив друк 5000 прим., з них 500 прим. на білому неклеєному папері, а 4500 прим. на “зовсім простому”, але клеєному папері, “абы держала довго книжочки”⁸⁶ – ця частина накладу була призначена для селян. На початку січня Іван дістав гроші на видання від Й. Кобринського (60 рн., згодом отримав ще від брата 80 рн.), потім виправив правопис рукопису (з відома автора) і видав його в друк. Набір і друк книжечки через брак відповідних шрифту і паперу йшов дуже повільно, так що до середини квітня (коли він з військом відбув до Італії) вона ще не була надрукована⁸⁷. У середині липня “Гной душа въ господарствѣ” вже вийшов із друку⁸⁸, І. Головацький, однак, вперше побачив цю книжечку на початку 1849 р., а її розповсюдженням займалися інші особи⁸⁹. Її продавали ще тривалий час, а Й. Кобринського значним чином завдяки цьому виданню русини вважали фахівцем із популярної літератури на господарську тематику.

Початок революції надав можливість видавати друковану продукцію, не звертаючись за дозволом до цензури. І. Головацький цим скористався і швидко видав “Пѣснь

⁸² *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 221, 227 (листи Д. Зубрицького до Я. Головацького, Львів; 2, 28 березня 1848 р.).

⁸³ “Не лязь сказать, чтобы покупка шла успешно изъ рукъ, но все таки мало по малу расходятся екс.” – писав Д. Зубрицький Я. Головацькому (Там само. – С. 221).

⁸⁴ Р. Мох мав такий досвід із продажем ще першої частини “Вінка”: “Вѣнка книжокъ неможна було роздати, нехотѣлъ никто прѣймити, аже удалъ штуки: Взялъ съ собою кил’ка книжокъ Вашихъ: Гоголя, Основяненка & на Соборчикъ, зачалъ читати, смѣшити забавляти и при томъ вѣнокъ розпихати, хоть и доси непоотдавали гроши” (Там само. – С. 203 (лист Р. Моха до Я. Головацького, Лагодів, 16 вересня 1847 р.). Та ж ситуація повторилася і другою частиною “Вінка”. У Чернівцях, як писав братові П. Головацький, “продаж якось иде по жидѣвску: и напрашай ся, и ще тяжко збути”; А. Могильницький інформував Я. Головацького: “Твои книжочки, брате! ще не всѣ розпродані [...] котромѣ [Русинові] кольвекъ захвалю нашъ пахнучій вѣнок – воз’ме, потримае, о цѣнѣ питае ся по кѣлканадцять разъ, – а потомѣ отдае” (Там само. – С. 214, 264 (листи П. Головацького і А. Могильницького до Я. Головацького, [Чернівці, після 2 лютого 1848 р.]; Комарів, 10 липня 1848 р.)).

⁸⁵ *Гной душа въ господарствѣ, книжка о причинахъ недостатку гною а вѣтакъ о способахъ якъ собѣ на тое помочи.* – Вѣ Вѣдн: напечатано черенками оо. Мехитаристѣвъ, 1848. – 83 с.

⁸⁶ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49...* – С. 214 (лист Й. Кобринського до Я. Головацького, б. м., [перед листопадом] 1847 р.).

⁸⁷ Там само. – С. 254–257 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Верона, 8 червня 1848 р.).

⁸⁸ Там само. – С. 269 (лист К. Блонського до Я. Головацького, Відень, 19 липня 1848 р.).

⁸⁹ Там само. – С. 341 (лист І. Головацького до Я. Головацького, Відень, 3 (15) лютого 1849 р.).

радостного голоса”⁹⁰, написану кількома роками з нагоди візиту російського імператора до Відня. Раніше цей твір двічі забороняла цензура, однак у березні 1848 р. він таки вийшов у світ. “Пѣснь...” мала, очевидно, виразно русофільський зміст, а в умовах 1848 р. могла бути спрямована проти галицьких поляків⁹¹. Вона, проте, залишилася непоміченою.

Після виходу у світ другої частини “Вінка” брати Головацькі планували продовжувати це видання. Я. Головацький уклав попередній план третьої частини⁹² і до березня 1848 р. навіть встиг надіслати деякі матеріали братові до Відня⁹³. Планований збірник мав складатися із художніх творів, фольклорних записів та літературно-критичних статей в основному галицького походження. Характерне для упорядників “Вінка русинам на обжинки” бажання орієнтуватися на місцеві ресурси загалом зберігалось, хоча частка наддніпрянського матеріалу, як можна припускати, мала б зрости. Це було пов’язане із браком готових до публікації творів галицько-руських авторів (на час укладання плану видання йшлося лише про твори Р. Моха та Г. Боднара). Відповідно, мала би зрости частка науково-популярних чи критичних текстів, написаних (часто просто зреферованих) Я. Головацьким переважно на основі матеріалів із російських чи чеських видань. До збірника мала б увійти і повість “Маруся” Г. Квітки-Основ’яненка. Однак опублікований варіант плану третьої частини “Вінка” не міг бути навіть близьким до остаточного. Напевно, зросла б кількість творів авторів-галичан⁹⁴, можливо, не всі з планованих науково-популярних статей були б написані і вміщені до “Вінка”⁹⁵. Робота над цим збірником фактично припинилася задовго до завершення, тому про його остаточний вигляд говорити складно.

Революція 1848 р. застала Я. Головацького, як і його співвітчизників, знеацька. Неможливо було дізнатися, як розвиватимуться події, що за кілька місяців буде актуальним, а що безнадійно застаріє і навіть стане шкідливим. Видавничі плани корегувалися дуже швидко, протягом кількох тижнів, а то і днів. У березні і, можливо, квітні 1848 р. Я. Головацький розглядав можливість об’єднання “Вінка” (точніше, редакційного портфеля цього збірника) та планованого руського часопису у Львові. Напри-

⁹⁰ Головацькій І. *Пѣни радостного голоса. Его Величеству Милостивѣйшему Великому Государю Николаю Павловичу Первому самодержавнѣйшему Императору всеи Руси при высочайшемъ въѣздѣ до города Вѣдния 18 дня мѣсяца декемврія 1845 препокорнѣй посвященно... Галичаниномъ*. – Вѣдненъ: печатано черенками оо. Мехитаристовъ, 1848. – 14 с. непаг.

⁹¹ І. Головацький так характеризував цей твір: “ся пѣснь есть разомъ мой рѣшительный отвѣтъ противъ важничаніямъ Ляховъ и прочихъ мятежниковъ” і, висилаючи кілька примірників, прохав брата лише показувати та читати його перевіреним людям, але не давати їм в руки (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 256*).

⁹² Опубліковано у: Возняк М. До історії віденського “Вінка”... – С. 113.

⁹³ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 224* (лист Я. Головацького до Д. Зубрицького, Хмелева, 11 березня 1848 р.).

⁹⁴ З кореспонденції Я. Головацького видно, що він пропонував подати свої твори до третьої частини “Вінка” А. Могильницькому і С. Турчинському (Там само. – С. 220, 229 (листи А. Могильницького до Я. Головацького, Комарів, 24 лютого 1848 р. і Я. Головацького до С. Турчинського, б. м., 1 квітня 1848 р.). Очевидно, подібні пропозиції могли бути зроблені й іншим особам.

⁹⁵ Планувалися статті “О языкѣ южноруск.” (у 1849 р. вийшла окремим виданням як “Розправа о языкѣ южнорускѣмъ его нарѣчіяхъ”), “О пѣсняхъ народныхъ южнор.”, “Грицько Основьяненко” (опубліковано у 1849 р. разом із повістю “Маруся”), “О казкахъ, приказк. и байк. народн.”, “Кіевскіи золотыи врата”, “О Матицяхъ словенскихъ”, “Прогляд истор.[іі] слов.[есности] южнор. якимъ языкомъ масмъ розв.[ивати] слов.[есности] о лѣтоп. руск. и Лавривск.”, “Лѣтоп. Львовская”, “О грамотн. языкѣ русск.”, “Переводы св. писан. на руск.” (Возняк М. До історії віденського “Вінка”... – С. 113). На початку березня 1848 р. Я. Головацький не мав ще нічого готового, лише матеріали до роботи (*Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 224*). Частина із планованих статей він так і не написав, принаймні, не закінчив.

кінці травня 1848 р., коли вже з'явилася “Зоря Галицька”, яка тематикою і форматом мало підходила для планованих до “Вінка” статей і художніх творів, Я. Головацький повернувся до ідеї окремого видання. Брата Івана у Відні вже не було, тому довелося звернутися до Юліана Вислобоцького, керівника друкарні Ставропігійського Інституту. Я. Головацький висловив бажання видати подібний до “Вінка” збірник “матеріаловь и памятниковь словесности и извлеченій изъ разныхъ дѣлъ” і питав, чи має друкарня гражданський шрифт⁹⁶. Відповідь Ю. Вислобоцького була майже негативною – гражданського шрифту дуже мало, мало й працівників, а поточної роботи багато – і супроводжувалася запрошенням писати статті до “Зорі Галицької”⁹⁷. На цьому історія третьої частини “Вінка русинам на обжинки” фактично й закінчилася.

У липні 1848 р. несподіваної актуальності набув інший проект, який до того перебував у Я. Головацького у законсервованому стані. Його давній приятель і сусід Кирило Блонський, перебуваючи у Відні як депутат рейхсрату, прохав “именемъ народа Руского” видати “зборникъ Южнорускій”⁹⁸. Він, звичайно, знав, що Я. Головацький збирав виписки із творів українських авторів для майбутньої публікації, у Відні розповів про це іншим русинам, і всі зійшлися на думці, що такий збірник необхідно негайно друкувати. Справа була дуже пильною, за тиждень К. Блонський знову повторив своє прохання, обіцяючи і знайти кошти на друк, і простежити за виконанням замовлення⁹⁹. У цьому листі він ще раз додав: “Прошу Тя, Головацкій, присилай Зборникъ свій, най ся друкуе, бо безъ него мы в школахъ ничего не зробимъ и якъ бы днь теперъ не выдрукувавъ ся, то не двигнется наша Словесность и за 15 лѣтъ, бо знаешь, якъ у насъ тяжко що друкувати, а теперъ пора [...]”¹⁰⁰.

Очевидно, Я. Головацький був заскочений зненацька цією пропозицією. Він мав виписки, але, напевно, не зі всіх творів, вартих читацької уваги, адже не планував найближчим часом їх друкувати. Ініціатори видання з Відні вже хотіли бачити готовий рукопис з короткою передмовою – це було навіть технічно важко здійснити. Однак брак часу не був найбільшою проблемою. Як видно із цитованого листа К. Блонського, русини призначали планований збірник передовсім для шкіл, бачили його як шкільну хрестоматію з руської літератури. Я. Головацький ж, готуючи “выписы изъ сочиненій Малорускихъ”, не збирався свій збірник “призначовати для школъ, тільки вообщє для любителей Словесности”¹⁰¹. Зрозуміло, що не всі тексти, з огляду на їх зміст, могли бути використані у навчальному процесі – у середині XIX ст. шкільна лектура мала бути поважною і виконувати морально-виховне завдання. З часом з'явилися б певні вимоги і до обсягу хрестоматії, і до правопису, можливо, деякі твори через особу їх автора стали б небажаними, інші тексти, навпаки, слід було б додати з огляду на політику і т. д.

Я. Головацький усе ж взявся за формування такої книги і відповів К. Блонському: “Сборникъ я лагоджу и закилька недѣлъ пришлоу Тобѣ, хоть не такъ доконаный, якъ я собѣ жадавъ”¹⁰². Цього, однак, не сталося, і “южнорускій” збірник не вийшов у світ. Натомість Я. Головацький надіслав К. Блонському “Енеїду” І. Котляревського,

⁹⁶ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 251 (чернетка листа Я. Головацького до Ю. Вислобоцького, 16 (28) травня 1848 р.).

⁹⁷ Там само. – С. 261 (лист Ю. Вислобоцького до Я. Головацького, Львів, 9 червня 1848 р.).

⁹⁸ Там само. – С. 270 (лист К. Блонського до Я. Головацького, Відень, 19 липня 1848 р.).

⁹⁹ Там само. – С. 271 (лист К. Блонського до Я. Головацького, Відень, 25 липня 1848 р.).

¹⁰⁰ Там само. – С. 272–273.

¹⁰¹ Там само. – С. 374 (лист Я. Головацького до П. Головацького, Відень, 7 (19) серпня 1849 р.).

¹⁰² Там само. – С. 279 (лист Я. Головацького до К. Блонського, Хмелева, 20 липня (1 серпня) 1848 р.).

“Марусю” Г. Квітки-Основ’яненка зі статтею про життя і творчість автора повісті¹⁰³, а пізніше – статтю про творчість І. Котляревського¹⁰⁴. Очевидно, причиною такого рішення був брак часу на підготовку збірника, який відповідав би вимогам шкільної хрестоматії. Я. Головацький взявся за цю роботу, але швидко зрозумів, що найближчим часом нічого не встигне зробити. Зовсім нічого не вислати до Відня не випало, тим більше, що вже розійшлися чутки про нього як про упорядника руської хрестоматії¹⁰⁵. От він і надіслав “Енеїду”, яку прохав К. Блонський, та “Марусю”, яку вже кілька років хотів перевидати, а також швидко підготовані оглядові статті про творчість їх авторів, які мали повністю компілятивний характер¹⁰⁶.

М. Возняк виявив, що планований збірник-хрестоматія Я. Головацького, над яким він працював у 1848 р., мав називатися “Пчола Малоруська”. До нього мали увійти твори як наддніпрянських, так і галицьких авторів. Наддніпрянців було 18, серед них всі більше-менше відомі на той час письменники, від І. Котляревського до Т. Шевченка і П. Куліша¹⁰⁷. Цікаво, що виписки з їх творів були в двох редакціях – фонетичній та етимологічній¹⁰⁸. Це свідчить про те, що Я. Головацький, розпочавши роботу над “Пчолю Малоруською” у 1848 р. (тоді він використовував фонетичний правопис), продовжував її й пізніше, у 1850 р., коли він на замовлення уряду готував хрестоматію для гімназій і писав по-руськи вже етимологічним правописом.

Восени 1848 р. Я. Головацький готувався до З’їзду руських вчених, потім очікував рішення про призначення його на посаду професора Львівського університету. У грудні 1848 р. це призначення відбулося, він переїхав до Львова, де активно займався у т. ч. і видавничою роботою. Перші публікації, до яких мав відношення Я. Головацький вже як львівський професор, задумувалися і готувалися ще у 1848 р. (перевидання повісті “Маруся”, граматики руської мови, розвідка про руську мову та збірка перших університетських лекцій). Результати ж 1848 р. для Я. Головацького як особи, тісно пов’язаної з галицьким руським книговидавництвом, були неоднозначними.

З одного боку, з’явилися нові можливості. Щось видати руською мовою стало набагато легше, ніж раніше; руська книга на певний (однак короткий) час стала популярною, необхідною і навіть модною. Потенційні читачі масово проходили потенційних авторів щось швидко написати і видати – явище, абсолютно неможливе для галицьких русинів до 1848 р. Легше було знайти кошти на видання, легше було організувати рекламу та розповсюдження книги. Одним словом, необхідно було негайно використовувати несподівано добру нагоду.

Я. Головацький, однак, у 1848 р. не видав нічого. Це виглядає на перший погляд дивно, тим більше, що він активно працював, готував нові книги і мав відповідних матеріалів, проєктів і задумів, напевно, не менше за інших. На нашу думку, пояснити такий факт можна тим, що Я. Головацький уже звик працювати у видавничій сфері в умовах дореволюційної Австрії і не встиг швидко перелаштуватися після різких змін.

---

¹⁰³ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 299 (лист К. Блонського до Я. Головацького, Відень, 5 жовтня 1848 р.). К. Блонський ще в липні 1848 р. висловлював бажання перевидати “Енеїду” і прохав Я. Головацького надіслати йому текст (Там само. – С. 273).

¹⁰⁴ Там само. – С. 316 (лист К. Блонського до Я. Головацького, Кромержиж, 26 листопада 1848 р.).

¹⁰⁵ Там само. – С. 297 (лист Д. Зубрицького до Я. Головацького, Львів, 30 вересня 1848 р.).

¹⁰⁶ Возняк М. Епізоди культурних зносин галицької і російської України... – С. 111, 123. “Компіляція Головацького в найвищій степені невільнича й залежна від обох жерел [статей російських авторів. – О. С.]” – так описав М. Возняк статтю Я. Головацького про І. Котляревського.

¹⁰⁷ Там само. – С. 108–110.

¹⁰⁸ Там само. – С. 109.

Характерною особливістю роботи Я. Головацького як упорядника та редактора у 1840-х рр. була його автономність: він робив те, що вважав потрібним і так, як вважав потрібним. Звичайно, він радився із братом, очевидно, із окремими своїми знайомими, однак в цілому це була самостійна робота, і Я. Головацький не мав необхідності пристосовуватися до уподобань руської громадськості. Ситуація з розповсюдженням “Вінка русинам на обжинки” змусила його (і ще більше його брата Івана) більше уваги звернути на погляди, переконання та смаки галицьких русинів, однак критичних змін тоді ще не відбулося. Видимі зміни були більше поверховими, хоча і вказували на можливий напрямок подальшої еволюції його поглядів. Я. Головацький як виконавець видавничих проєктів на початок 1848 р. ще мало відрізнявся від себе самого зразка середини і навіть початку 1840-х рр. Він набув певного досвіду, пристосувався (хоч і з внутрішнім опором) до умов, в яких була можлива інтелектуальна та видавнича робота в дореволюційній Австрії. Те ж саме із певними застереженнями можна сказати і про І. Головацького.

Але ось настав березень 1848 р. Революція швидко поширилася імперією, старі, випробувані моделі поведінки стали неактуальними. Справи чи заходи відомих людей, раніше цілком приватні, стали привертати безпрецедентну до того увагу громадськості, політика та національні інтереси різних народів різко втрутилися у життя людей. Неможливо було уже просто видавати альманах чи хрестоматію відповідно до свого бачення – необхідно було передовсім врахувати суспільну думку, зорієнтуватися у мінливій кон’юнктурі, аби потім не шкодувати. Я. Головацький був не проти зайнятися виданням нових книг, однак не встиг швидко перебудуватися, перелаштуватися на задоволення потреб читачів, які й самі в ті буремні місяці не знали добре, чого хотіли. Не все те, що лежало у Я. Головацького в шухлядах, і про що він думав і мріяв як інтелектуал-“народолубець” і слов’янофіл, могло бути опубліковане. Потрібен був час, аби зорієнтуватися в нових умовах, зібратися з думками, визначити нові завдання. Потрібний був також тісніший контакт із руською елітою, від якої необхідно було чекати підтримки видавничих проєктів. Відповідно, слід було остаточно стати частиною цієї еліти, адаптуватися до її вимог, аби успішно діяти, зокрема, і у видавничій сфері.

Я. Головацькому пощастило. Він став університетським професором, переїхав до Львова і дуже швидко і зовні легко інтегрувався до верхівки руської інтелігенції. Це значно пришвидшило еволюцію його світогляду, сприяло остаточному переходу на русофільські позиції. Ця еволюція, яка виглядала лише поступовою зміною акцентів (видимою, зокрема, на прикладі двох випусків “Вінка русинам на обжинки”) пришвидшилася наприкінці 1848 та у 1849 рр. Фактично з’явилися нові Іван та Яків Головацькі, і видання, у яких вони брали участь з 1850 р., це дуже добре показують.

Загалом для братів Головацьких як видавців 1840-ті рр. були успішним періодом. Хоча не все вдалося опублікувати і довелося подолати при цьому багато труднощів, однак вони навіть кількома реалізованими проєктами заробили собі репутацію творців руської книги, а також руських патріотів та інтелектуалів (останнє більше стосується Якова). Зі зміною політичної ситуації їх знання та практичний досвід стали потрібними руській еліті; самі ж І. та Я. Головацькі виявили готовність продовжувати свою редакторську та видавничу роботу фактично на умовах (однак із певною свободою дій) цієї еліти. Пошук свого місця в руській громаді завершився для них після 1848 р., і видавничі проєкти попередніх років зіграли в цьому дуже важливу роль.

PUBLISHING ACTIVITIES OF IVAN AND YAKIV HOLOVATSKY IN 1840–1848

Oleksandr SEDLYAR

*Scientific Library of Ivan Franko National University of L'viv,
5, Drahomanov Str., L'viv, 79601, Ukraine, tel. (032) 239-43-58,
e-mail: sedlyar@rambler.ru*

The article discusses publishing activities (emergence and development of publishing concept, prepress, publication process and distribution of the edition) of Ivan and Yakiv Holovatsky in 1840–1848. At that time a collection of Ruthenian proverbs by Hryhoriy П'kevych (1841), two editions of anthology 'Vinok rusynam na obzhynky' (1846, 1847) were published in Vienna, there were plans for several other projects. Publications by Holovatsky brothers influenced the development of Ruthenians in Halychyna and promoted for them a significant position in the society after 1848 (especially Yakiv). Implementation of the publishing program reflect the characteristic features and evolution of national and cultural attitudes of both brothers in the 1840-ies.

Key words: publishing activities, Yakiv Holovatsky, Ivan Holovatsky, anthology 'Vinok rusynam na obzhynky'.

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИВАНА И ЯКОВА ГОЛОВАЦКИХ В 1840–1848 гг.

Александр СЕДЛЯР

*Научная библиотека Львовского национального университета имени Ивана Франко,
ул. Драгоманова, 5, г. Львов, 79601, Украина, тел. (032) 239-43-58
эл. почта: sedlyar@rambler.ru*

Исследована издательская деятельность (появление идеи и развитие концепции издания, подготовка к печати рукописи, организация публикации и распространение издания) Ивана и Якова Головацких в 1840–1848 гг. За это время в Вене напечатали сборник руських присказок Григория Илькевича (1841), два выпуска альманаха "Венок русинам на обжинки" (1846, 1847), появились планы нескольких других изданий. Публикации братьев Головацких повлияли на развитие национально-культурной жизни галицких русинов, а им самим (особенно Якову) помогли занять важное место среди русинов после 1848 г. Реализация издательской программы отобразала и характерные особенности и эволюцию национально-культурных взглядов обоих братьев в 1840-е гг.

Ключевые слова: издательская деятельность галицких русинов, Яков Головацкий, Иван Головацкий, альманах "Венок русинам на обжинки".

Стаття надійшла до редколегії 17. 10. 2013

Прийнята до друку 12. 12. 2013